

Barn är de mest utsatta

Kvinnor och barn tillhör de mest utsatta i krig och väpnade konflikter. För att bättre skydda, hjälpa, vårda och rehabilitera dessa är det viktigt att vi ökar vår kunskap om hur barn påverkas i en väpnad konflikt.

TEXT: OLA LINDBERG & TOR LINDBERG

1900-talet var det hittills blodigaste seklet i människans historia. I skuggan av de stora slagen, utkämpade med alltmer högteknologiska vapen, spred konflikterna sig, ofta i form av inbördeskrig som ställde granne mot granne, familj mot familj. Vare sig det var kärnvapen eller machetes man använde sig av var de båda del av en oroväckande trend – att under de senaste decennierna i allt högre grad drabba civilbefolkningen.

Det är kvinnor och barn som tillhör de mest utsatta. Forskning visar att över 90 procent av döds-offren under de senaste 30 åren har varit civila, varav hälften barn. De barn – från fosterliv till tonår – som klarat sig med livet i behåll drabbas ändå på många olika sätt, både direkt och indirekt, kroppsligt och psykologiskt. Under de senaste tio åren har man beräknat att över en miljon barn världen över har blivit hemlösa, sex miljoner har blivit fysiskt handikappade, tio miljoner har fått grava psykologiska skador samt över 20 miljoner har tvingats på flykt – både inom och utanför det egna landet.

För att bättre skydda, hjälpa, vårda och rehabilitera dessa barn är det viktigt att vi ökar vår kunskap om hur barn påverkas i en väpnad konflikt. Den här artikeln söker dels ge en kort överblick i ämnet men även sporra en debatt om hur vi i Sverige – dels i vår verksamhet i konflikthärddar och dels i vårt omhändertagande av flyktingbarn – tar i beaktande de psykologiska och fysiska trauman som dessa barn har utsatts för i

Väpnade konflikter påverkar indirekt barn i alla åldrar, oberoende av om barnet befinner sig i konfliktens

samband med väpnade konflikter.

Indirekt påverkan

Väpnade konflikter påverkar indirekt barn i alla åldrar, oberoende av om barnet befinner sig i konfliktens omedelbara omgivning eller ej. Redan i fosterlivet påverkas barnet. Anledningarna skiljer sig men bland de mest vanliga är mammans stress och oro, hennes dåliga näringstillstånd, direkta fysiska skador, samt försämrade mödrahälsovård och förlösningvård.

Som följd av detta har barn utsatta för konflikt lägre födelsevikt i förhållande till graviditetslängden samtidigt som de också ofta föds för tidigt. Studier från kriget i forna Jugoslavien visar att barnadödligheten i Bosnien och Hercegovina i nyföddhetsperioden ökade med upp till 100 procent under den blodiga konflikten. Den viktigaste orsaken till denna trend var en ökad frekvens av för tidig födsel samt att barnen hade lägre födelsevikt än normalt.

Hur spädbarn och små barn reagerar på en väpnad konflikt är till stor del beroende av hur föräldrarna reagerar eller är engagerade i landets

konflikt. Man har tidigare trott att spädbarn och små barn inte märker någonting men idag vet vi att de är mer medvetna än man tidigare trott. Redan mycket tidigt påverkas spädbarn av föräldrarnas psykologiska tillstånd. De kan i lindrigaste fall bli försenade i sin utveckling och kan också regrediera, till exempel genom förlorad kontroll över urinblåsa och tarm, svåra magsmärtor eller ont i benen. I småbarnsåldern känner barn ofta att de bär en direkt skuld till det som inträffat – till exempel "pappa är borta därför att jag inte plockade upp sakerna och städade undan efter mig."

Vid grövre psykologiska trauma, ofta i form av att barnet är vittne till hur föräldrar eller syskon dödas, misshandlas, våldtas eller förs bort och förblir borta under en längre tid, reagerar barn med kraftigare och tydligare symtom såsom ångest, intensiv rädsla, klängighet, aggressivitet, och sömnsvårigheter och mardrömmar. De förlorar hoppet och faller in i hopplöshet och hjälplöshet. De blir tysta, vägrar tala och sjunker ned i uppgivenhet. I skolåldern kan barn

omedelbara omgivning eller ej.

och tonåringar reagera på liknande sätt med kroppsliga och/eller psykiska symtom och fullt utvecklade ett posttraumatiskt stressyndrom. De vägrar vara ensamma. De kan gå miste om skolundervisning under långa perioder antingen på grund av de inte vill eller vågar gå till skolan eller för att skolan raserats och lärarna försvunnit (idag saknar cirka 40 miljoner barn tillgång till utbildning på grund av väpnade konflikter). I de skolor som finns kan dessutom barn från flyktingläger eller minoriteter i landet – såsom på Västbanken och Gaza-remsan – förödmjukas och mobbas, vilket i sin tur orsakar olika kroppsliga symtom och skolvägran.

Miljoner barn på flykt

Miljontals barn tvingas fly från sina hem och bor i flyktingläger inom eller utanför landet. Deras fasta trygghetskapande rutiner i hemmet rycks undan och de måste bo under trånga och osanitära förhållanden. Detta, tillsammans med dåligt näringsstillstånd och obefintlig förebyggande hälsovård, gör barn ytterst mottagliga för infektionssjukdomar som diarrésjukdomar,

► BARNS RÄTT

- Artikel 38 i FN:s konvention om barns rättigheter: "Inget barn under 15 år får användas för direkt deltagande i väpnade konflikter. Ingen får värva så unga barn som soldater i konflikter".
- Ett tilläggsprotokoll från 1994 säger att åldersgränsen för att delta i strid eller värvas till rebellarméer ska vara 18 år.
- FN:s säkerhetsråd antog 2003 en resolution (nr 1460) om skyddet av barn under väpnade konflikter.

mässling, malaria och tuberkulos. Framförallt för barn under fem års ålder ökar dödligheten flerfaldigt. Dessutom påverkar allt detta i högsta grad de överlevande barnens fysiska och psykiska utveckling.

Tonåringar kan till en början inte visa sina känslor utåt, tvärtom förnekar de ofta att de är påverkade men utvecklar successivt en depression. Inte sällan axlar de ett större ansvar än vad åldern tillåter och kan också bli den som blir familjens överhuvud om fadern försvinner. De blir framför allt de yngre syskonens stöd. De ökar sin arbetsbörda, tar extra arbete för att hjälpa familjen att överleva och missar på så sätt sin egen skolutbildning. De kan också reagera tvärtom, framförallt om modern blir psykiskt sjuk. Det kan handla om vägran att tala och kommunicera med omvärlden eller matvägran. Till slut kan de sjunka ned i en uttalad hjälplöshet och apati och få ett så kallat uppgivenhetssyndrom. Detta kan uppenbara sig relativt snart efter ett trauma men det kan också ligga latent i flera månader.

Direkt påverkan

Väpnade konflikter gör dagligen tusentals barn funktionshindrade för livet. Splitterbomber, minor och andra krigshandlingar har under de senaste åren gjort drygt sex miljoner barn funktionshindrade. Barn från 8-9 års ålder blir dessutom ofta utnyttjade

som budbärare, smugglare, minröjare och soldater. Flickor blir ofta våldtagna, kidnappade och utnyttjade som sexslavar. Unicef rapporterar att över 300 000 barn har deltagit i 30-tal inbördeskrig världen över under de senaste decennierna, exempelvis i Afghanistan, Burma, Sudan, Paraguay, Colombia och Sierra Leone. Sannolikt är detta en alldeles för låg siffra på grund av underrapportering. Barnsoldater finner sig i en uttalad beroendeposition, de är lätta att manipulera och används därför på ett samvetslöst sätt. De blir till exempel ofta placerade i främsta linjen för att spana och användas som kurirer och placera ut och röja minor.

Dessa barn har ofta förlorat sina närmaste anhöriga, separerats från familjen eller vistats på barnhem. De är fattiga och saknar pengar till mat, husrum och kläder. De är lätta att övertyga och fostra i de stridandes ideologi och hämndbegäret driver dem. För att orka och klara av att strida får de droger och är i många fall under ständig drogpåverkan.

I den tänkvärda boken *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier* beskriver Ishmael Beah sitt liv som 13-årig barnsoldat i Sierra Leone. Ishmael befann sig under en längre tid på flykt undan rebellerna innan han blev fångad och rekryterad som barnsoldat i regeringsarmén. Här fick han bland annat lära sig att avrätta fångar. Om detta skriver han: *We were supposed to slice their throats. The person whose prisoner died quickest would win the contest ... I had already begun staring at my prisoner... I didn't feel a thing for him, didn't think that much about what I was doing... The prisoner was simply another rebel who was responsible for the death of my family, as I had come to truly believe... We celebrated that day's achievement with more drugs and more war movies.*

Ishmael blev så småningom omhändertagen av Unicef och rehabiliterades under en längre period. Han skriver: *Not more than a week later, I* ►

- *was talking at gatherings in Freetown about child soldiering and how it must be stopped. 'We can be rehabilitated' I would emphasize and point to myself as an example. I would always tell people that I believe children have the resilience to outlive their suffering, if given a chance.*

Återanpassning

Frågan är hur många barn som får chansen till rehabilitering värt namnet. Det fordras ett snabbt omhändertagande av dessa barn – vi som är verksamma måste mer än vad gör vi nu tala med dem och lyssna på deras erfarenheter och upplevelser. Det är viktigt att de känner sig verkligen omhändertagna av oss vuxna och får professionell hjälp för sin rehabilitering. Barnets rättigheter framhålls i artikel 39 i FN:s konvention om barns rättigheter: ”Barnet som blivit offer för vanvård, utnyttjande, försummelse, tortyr, väpnade konflikter eller annan omänsklig behandling har rätt till rehabilitering och återanpassning”.

Mer forskning behövs för att få en bred och djup kunskapskälla att ösa ur. Framför allt här i Sverige behövs mer forskning för att kunna ta hand om de barn som växt upp i konflikt och vårda dem på ett effektivt och riktigt sätt. Vi måste lära oss mer om vilka barn som är känsligast – så kallade riskbarn – och vilken roll ålder, kön och socialt ursprung spelar för barnets upplevelser och rehabilitering.

Det är också oerhört viktigt att vi ökar våra kunskaper i hur dessa barn – såväl indirekt som direkt påverkade av väpnade konflikter – senare anpassar sig i vuxenlivet.

Som Ishmael Beah, som upplevt det värsta ett barn kan utsättas för, säger:

– Barn har förmågan att återhämta sig bara de får en chans.

Vi skulle vilja tillägga: om de får en chans till en korrekt och effektiv rehabilitering utförd av kompetent personal. ■

Ola Lindberg har en Master of Arts i International Security vid universitetet i Georgetown, Washington D C. **Tor Lindberg** är barnläkare och professor emeritus i barnmedicin vid Umeå universitet.

SOME RIGHTS RESERVED

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-Sweden License. To view a copy of this license, visit creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/